

JARZYNA (75) *sb f*

jarzyzna (74), **jerzyzna** (1) *ZapMaz*.

Oba a jasne; e z tekstu nie oznaczającego é.

sg N jarzyzna (16). ♦ G jarzyzny (8). ♦ D jarzynie (2). ♦ A jarzynę (7). ♦ I jarzyną (3). ♦ pl N jarzyzny (10). ♦ G jarzyn (10). ♦ A jarzyzny (13). ♦ I jarzynami (1). ♦ L jarzynách (5); -ách (2), -(a)ch (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Rośliny uprawiane dla ich jadalnych nasion, jak groch, bób, soczewica, niektóre zboża, z których otrzymuje się kasze, jadalne nasiona tych roślin oraz potrawy z nich, także rośliny uprawiane w ogrodzie (warzywa); legumen Murm, Mymer¹, BartBydg, Mącz, Calep, Cn; legumentum Mącz, Cn; obsonium Mymer¹; bladum BartBydg; pulmentum Mącz; germina hortorum, hortensia, in horto sata, lachanon, legaria, legumina nascentia in horto, olus, olusculum Cn (61) : ZapMaz III T 1/398; Legumen. Gemuſz ader frucht die man mit der hand lyſſet Yárzyná. Murm 118; Mymer¹ 17, 41; BartBydg 19b, 80b; richlej ſie teſz [mięso] w krew y w ciało przemienia niſzli iarzyzny, albo inſze pokarmy GlabGad H4; Bowiem wſzelkie iarzyzny maią w łobie twardość y wietrzność, á tak trudno ſie trawia GlabGad Iv, H3v, Iv [2 r.], I2v; BibRadz Matth 13/32, Mar 4/32, Rom 14/2; Fressa faba, Yárziná nieyáka/ wielogrochowi podobna. Mącz 136d; Siliqua, Zwierzchnia łufzcziná którą yárzyzny yáko groch/ tátarká [...] y tym równe bywáya nákwirwane. Mącz 393c, 112d [3 r.], 113a [3 r.], 187b, c, 259c (15); A ze wſzyłtkich Iárzyn/ iednoſz Bob dobrego foku ieſt. SienLek 7v; BudBib Dan 1/12, 16; y tak weczwartek y wniedzielę vcźniom ſwoim iarzyzny wárzone dawał. SkarŻyw 571, 100, 224, 324, 498 [2 r.]; ReszList 165; Calep 589b; GostGosp 64, 106; Bo ieden wierzy iż moze pożywáć wſzelákich pokármow: á ow záś ſłáby iarzyzny niech iada [holus manducet]. WujNT Rom 14/2; Day nam iarzyzny [legumina Vulg; semina PolAnt Dan 1/16]/ ktore ſiemiá rodzi/ á po 10 dni pátrſz ná twarzy náſze ieſli będą bláde y łuche. SkarKaz 121b; Choćby mu ſtáwiał nalepſzą ſwierzynę/ Przedſię on woli Flifowłką iarzynę. Kiedy iuſz tám raz tego/ ábo ze trzy/ Grochu záwietrzy. KlonFlis D4.*

W połączeniach szeregowych (10): Bladum, proszo, yarzyzna BartBydg 20; ale iarzyzny albo kapuſty inſze, gdyſz ziemie pochodzą á tak naturę ziemie maią, przeto wiecey im ſtopniow ku obroceniu w ciało nie doſtawa GlabGad H4; LibMal 1550/153v; Pulmentum, Wſzelákie yárzyzny/ kálſze/ kálſzá. Mącz 331a, 270b; SienLek 53v; Oczko 24v; á ſamá wiodłá żywot ſwięty [...] winá nie pijác y ryb nie iedząc/ á raz tylo wieczor iarzyn y krup pożywáiac. SkarŻyw 224; BielRozm 10; KmitaSpit A2v.

Wyrażenia: [»jarzyzna ogrodna«: Iárzyzny ogrodne zowiemy/ ty co w ogrodziech ſieia/ iáko Ią Piotruſká/ Rzepa/Kápuſtá y ine/ zowá Łácinicy Olera. SienHerb I4#v (Linde).

»jarzyzna polna«: Iárzyzny polne/ ále ſłufzniey zboſznymi zowiemy Legumina. Iáko groch/ krupy/ y inych wiele co z ſiárná przypráwuia/ Niemcy zowá Zümufz/ ále nieroſzdzielnie/ bo tak ogrodne iáko zboſzne iednáko zowá/ ácz ſie tá nieroſtropność y niektórych Polakow dſierży. SienHerb I4#v (Linde).

»jarzyzna zboſzna« cf »jarzyzna polna«.]

Szeregi: »zboſze, (i, a) jarzyzna« (5): De frumentis et Leguminibus Von Korn vnd Gemüs. O Zboſzu y Yárzynach. Murm 118; Imiona zboſza: y iarzyn rozlicznich. Mymer¹ nlb 1, 16v; Tegoſz roku byłá wielką z nieurody drogość/ zboſz á iarzyn po wſzytkiey Polſzce BielKron 419; StryjKron 652.

»[nie] żyto ani jarzyna« (1): [Tatarzy] zagony [...] profem ofiewaią/ z kthorego iagieł łobie placki (ktore Boiry zową) czynią/ zadnego inżego żytha ani iarzyny niemaią [*Non habent frumentum nec aliquod aliud legumen MiechSarm Bv*]. *MiechGlab* 22.

2. Zboże jare, siane wiosną (12) : Iárzyny wólzelkie/ pńzenice zwłafzczá/ do tárgu/ do Browáru/ zázraz przy Kárbáru podśiewác *GostGosp* 50, 98.

W charakterystycznym połączeniu: siać jarzynę (2).

Szereg: »(tak) ozimina, (jako (i), a) jarzyna; ozimina z jarzyną« [szyk 8 : 2] (9; 1): *LudWieś* A4v; *RejFig* Bb3v; Siérpá trzebá ożiminie/ Kólá łye zeydzie iárzynie *KochSob* 62; áby ci po dzieśiáci dni ożiminy z iárzyną pomoc żąc byli powinni. *GostGosp* 158, 64, 78, 106, 158, 160; *KlonWor* 78.

3. *n-pers* [*Rej wykorzystuje znaczenie podstawowe wyrazu tworząc kalambur*] (2) : Co Iárzynę ízácował. Ieden iechał s Kráková/ drudzy go pytáli/ Po czemu tám ná tárgu zboże przedawáli. Ten rzekł iż oziminę nie drogo dawano/ Lecż łyłżę iż iárzynę/ tę ofzácowano. A Iárzyná był w ten czás dworzánin ná dworze/ Pytáli go/ niewiełz wždy/ pocżemu być może. Ten rzekł/ Ínadz zá łto grzywien zá dwádzieściá ktemu *RejFig* Bb3v.

Cf [**JARA**], **JARKA**, **JARKISZ**, [**JARZYCA**]

LW